כד הקמח — פרנסה

השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך לא יתן לעולם מוט לצדיק (שם כה). ידוע ומפורסם כי ענין הפרנסה עדות על נפלאות הש"י ועל רוב חסדיו ממה שהוא נותן לחם לכל בשר ומחלק מזונות לכל בריה, והוא שאמרו רז"ל בפרק ערבי פסחים (פסחים דף קיח) למה נקרא שמו הלל הגדול על שם שהקב"ה יושב ברומו של עולם ומחלק מזונות לכל בריותיו, כי הוא יתעלה הנותן לכל אחד ואחד צורך פרנסתו ודי מחסורו אשר יחסר לו. וכן לכל אומה ואומה משבעים אומות שיש בעולם ואע"פ שאינם ראוים לכך כי יש ביניהם כמה אומות שאין להם תורה ולא שום לחלוחית של מצוה אלא שהם עובדי עבודה זרה, וכן כל בעלי נפש התנועה שאין להם שכל ודעה גם כמה מיני חיות ומיני רמשים במדבר שהוא מטריף אותם ומשביעם וכענין שכתוב (שם קמז) נותן לבהמה לחמה וגו' והכל כאחד ניזונין ומתפרנסין מצד חסדו הגדול התמידי שאינו פוסק, וכן אמר דוד ע"ה (תהילים קל"ו:כ"ה) נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו. ודרשו רז"ל (ע"ז דף מב) הקב"ה זן את העולם כלו מקרני ראמים עד ביצי כינים כלומר מן הגדול ועד הקטן שבמין החי שאינו מדבר ואין צריך לומר במין האדם שהוא חי מדבר כי הוא יתעלה נותן לכולם הפרנסה ונותן להם את אכלם בעתו, ועל שם הפרנסה נקרא הקב"ה רועה שנאמר (תהילים פ:ב') רועה ישראל האזינה. ובמדרש תהלים רועה ישראל האזינה מה הגאולה פלאים אף הפרנסה פלאים א"ר שמואל בר נחמן אף הפרנסה גדולה מן הגאולה שהגאולה ע"י מלאך שנאמר (בראשית מ"ח:ט"ו) המלאך הגואל אותי. והפרנסה ע"י הקב"ה שנאמר האלהים הרועה אותי וכתיב רועה ישראל האזינה. בוא וראה כמה גדול כח הפרנסה שהרי חלקי העולם הצריכין פרנסה הן ד'. ואלו הן דומם וצומח וחי ומדבר. וכל אחד ואחד פרנסתו מוכנת לו כפי ערכו וענינו הראוי לו. הדומם והם ההרים והגבעות והאבנים והמתכות, הפרנסה שלהם הוא קיומם בעצמם והפסדם ובטולם מהיותם הוא העדר פרנסתם וכ"ז שהויתם קיימת וצורתן שלמה אותו קיום הוא פרנסה שלהן, והשחיקה והרקבון בהם הוא העדר הפרנסה. ואם כן פרנסת הדומם היא עומדת בעצמו וגופו. הצומח יש לו מעלה יתרה על הדומם בנפש הצומחת שבו מה שאין כן לדומם שאין לו נפש כלל, ופרנסת הצומח הוא יניקתו מלחות הארץ וכפי עילוי הצומח על הדומם כן פרנסתו מתרחקת ממנו יותר מפרנסת הדומם שהרי פרנסת הדומם בעצמו וגופו ופרנסת הצומח צריך הוא שיינק ממקום שסמוך לו. החי יש לו מעלה על הצומח בנפש התנועה שבו וכפי עילויו על הצומח פרנסתו מתרחקת ממנו יותר שהוא צריך לרדוף אחריו ברחוק מקום שהרי אפשר לו בכך להתנועע וללכת שם. המדבר והוא מין האדם יש לו מעלה על כלם בנפש השכלית שבו וכפי עלויו על הכל אין פרנסתו מוכנת לו כל כך שאם ימצאנה אלא צריך הוא שיטרח במזונותיו יותר ויותר ע"י אפייה ובישול ותקון המאכל, ואע"פ שפרנסת האדם אינה מוכנת לו כל כך כמו לשאר החלקים אין זה אלא מצד חכמה ושכל שבו כי מאחר שהוא יודע ויכול ומהיר לטרוח במלאכות יטרח בזה, אבל חסד השי"ת עמו בכ"מ להכין לו פרנסתו שברא לכל טפה וטפה ממי הגשמים שביל ודרך שאלמלא כן היו שוטפין כל העולם, ומי שברא לכל אחד ואחד מן העשבים מקום נאות לטבעו שאלמלא כן היו כל מקומות שוים בעשבים ולא יהיו מקומותיהן חלוקים כמו שהם. ומי שברא לכל שער ושער שבראש מעין אחד בפני עצמו שהוא יונק ממנו, הוא המזמין פרנסתו לכל אחד ואחד מן הבריות, וכענין שדרשו רז"ל בפרק השותפים (בבא בתרא דף טז) מי פלג לשטף תעלה בערבייא קורין לשער שטפא לכל שער ושער שיש באדם ברא לו הקב"ה מעין בפני עצמו, ולכך הזכיר דוד בכאן ואמר השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך, וכבר בארו לנו רז"ל מלת יהבך שהוא מלשון משא, וכמו שאמרו מסכת מגילה (פ"ב דף יח) לא הוו ידעי רבנן מאי השלך על ה' יהבך עד דשמעו להההוא טייעא דקאמר להההוא גברא שקול יהבך ושדי אגמלאי, וידוע כי כל אחד ואחד מבני אדם יש עליו עול ומשא לפרנס את עצמו או בני ביתו כי הפרנסה ענין הכרחי אי אפשר לעמוד מבלעדיו ולכך יאמר הכתוב שישליך האדם המשא ההוא על בטחון השי"ת ואם יעשה כן הוא יכלכלנו וחסדו הגדול יסובבנו מאחר שהוא תולה בטחונו בו כמו שכתוב (תהלים לח) והבוטח בה' חסד יסובבנו, וטעם (שם נה) לא יתן לעולם מוט לצדיק כי האיש המשליך יהבו על השי"ת הוא יכלכל אותו, ואמנם פעמים שיתמוטט פרנסתו מפני חטאו אבל הצדיק הגמור לא יתמוטט לעולם בפרנסתו כענין שכתוב (שם לז) נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וגו'. כלומר ולא ראיתי שהיה סמוך והוא צדיק לא יהיה נעזב לעולם ולא יתמוטט, אבל מי שלא היה סמוך מעולם כגון רבי חנינא בן דוסא וחביריו לא יקרא נעזב ואינו בכלל הדרך הזה:

וידוע כי יש בדבר פעמים רבים בענין מניעת הזמנת הפרנסה לצדיקים וכתב בזה החכם הגדול רבי בחיי בן בקודה ז"ל בספר חובת הלבבות שחיבר וזה לשונו, דע כי הפנים שבעבורה ימנע מן הצדיק הזמנת מזונותיו וטרפו עד שיטרח עליו ויבחן בו אפשר שיהיה לעון שקדם לו התחייב להפרע ממנו כענין (משלי יא) הן צדיק בארץ ישולם. ויש שיהיה דרך התמורה בעוה"ב כמו שאמר (דברים ח) להטיבך באחריתך, ויש שיהיה להראות סבלו והסברתו הטובה בעבודת השם כדי שילמדו בני אדם ממנו כענין איוב. ויש שיהיה ליישב אנשי דורו ויבחנהו השי"ת בעוני ובריש וחלאים להראות חסידותו ועבודתו לשם ית' מבלעדיהם כמ"ש הכתוב (ישעיה נג) אכן חליינו הוא נשא ומכאובינו סבלם. ויש שיהיה מפני שאינו מקנא לשי"ת לקחת הדין מאנשי דורו כמו שידעת מענין עלי ובניו שאמר בהם בכתוב (שמואל א ב) והיה כל הנותר בביתך יבא להשתחות לו לאגורת כסף וככר לחם ואמר ספחני נא אל אחת הכהונות לאכול פת

לחם, אבל טובת הבורא יתברך על הרשע יש שיהיה בעבור טובה שקדמה לו יגמלהו השי"ת עליה בעוה"ז כמו שאמר (דברים ח) ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו, ואמר בו התרגום ומשלם לשנאוהי טבוון דאינון עבדין קדמוהי בחייהון לאובדיהון, ויש שתהיה על דרך הפקדון אצלו עד שיתן לו ה' יתברך בן צדיק שיהיה ראוי לה כמו שאמר (איוב כז) יכין וצדיק ילבש. ואמר שלמה (קהלת ב) ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס לתת לטוב לפני האלהים, ואפשר שתהיה הסבה גדולה שבסבות מותו ורעתו כמו שאמר (שם ה) עושר שמור לבעליו לרעתו, ואפשר שתהיה להאריך לו הבורא עד שישוב ויהיה ראוי לו כמו שידעת מענין מנשה, ויש שתהיה לחסד שקדם לאביו והיה ראוי להטיב לו בעבורו כמו שנאמר (מלכים ב י) ליהוא בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל ואמר (משלי כ) מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו ואמר (שם לז) נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וגו'. ויש שתהיה לנסות אנשי התרמית ומצפוניהם הרעים כשהם רואים זה ממהרים לסור מעבודת הש"י וחשים להתרצות אל אנשי הרשע וללמוד ממעשיהם ויתברר הדבר לאלהים ויראה הנאמן בעבודתו וסבלו עד ששולטים בו ומביישים אותו ומקבל שכר מהש"י על זה כמו שידעת מענין אליהו עם איזבל וירמיהו עם אנשי דורו ע"כ. ולכך יצטרך אדם שיהיו עיניו תלויות תמיד אל ה' שיספיק לו פרנסתו ושיטריף אותו לחם חקו והמלך שלמה שאל זאת הוא שאמר (שם ל) הטריפני לחם חקי. ואע"פ שלחם חקו של שלמה היה עושר רב והון עתק בכל יום אעפ"כ אותו לחם חקו היה הכרחי לשלמה מצד מלכותו כמו לחם חקו של אחד משאר בני אדם השפלים. ועוד כי מדת העוני נמצאת בבריות כענין שכתוב (דברים טו) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. ודרז"ל לעולם יתפלל אדם על מדה זו שאם לא בא הוא בא בנו ואם לא בא בנו בא בן בנו שנא' (שם) כי בגלל הדבר הזה גלגל הוא שחוזר בעולם. והבוטח הזה המשליך יהבו על השי"ת צריך הוא שיחשוב כי מי שמטריף ומפרנס את העוף באויר והאפרוח בתוך הביצה שאין שם מקום ודרך לעבור המזון ואעפ"כ אין הפרנסה מנועה ממנו בחסד השי"ת על אחת כמה וכמה שיפרנס את האדם שיש בו נפש שכלית וההשגחה בו פרטית מצד שכלו ולא ימנע ממנו הפרנסה, וכך אמר הכתוב (תהלים לד) ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב וכתיב (שם קיא) טרף נתן ליראיו. ואין צריך לומר אם הבוטח דר ביישוב אלא אפי' היה דר במדבר שם יזמין לו הקב"ה פרנסתו שכן מצאנו באליהו שנתן לו הקב"ה פרנסתו במדבר ע"י עופות הוא שכתוב (מלכים א יז) והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב. וכיון שכן חייב אדם שיתלה בטחונו בהקב"ה בענין הפרנסה, ובשעה שיהיה חסר המזונות ובביתו אין לחם ואין שמלה שיהיה חזק בבטחונו יותר ויותר ממה שהיה בביתו בר ולחם ומזון שיספיק לו כל ימי חייו מתוך הרבוי, כי באותו רבוי אפשר שישלוט בו הפגע והמקרה ולא כן בבטחונו, וישראל במדבר שהיה המן פרנסתם לא היה יורד להם לחדש אחד או לשנים אלא בכל יום ויום, והטעם בזה כדי שיהיו עיניהם נשואות להקב"ה בכל יום וכדי להרגילם במדת הבטחון, וכבר הזכרתי זה באות בי"ת בטחון. ודרשו רז"ל כל מי שיש לו מה שיאכל היום ואומר מה אוכל למחר הרי זה מקטני אמנה למדונו בזה כי השלם במדת הבטחון יש לו לחשוב בבטחונו של הקב"ה ואין לו לחוש מה יאכל ביום מחר כי מי שיביא יום מחר ויוציא חמה מנרתקה הוא יזמין לו פרנסתו ויתן אליו אכלו בעתו. וכן דרשו זכרונם לברכה בכתובות ריש פרק מציאות האשה (דף סז ב) עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו בעתם לא נאמר אלא בעתו מלמד שכל אחד ואחד נותן לו הקב"ה פרנסתו בעתו. ועל זה אמר דוד בכאן השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך. וטעם יכלכלך בנחת ולא בצער בכבוד ולא בביזוי כיון שהוא משליך יהבו על הקב"ה, ופסוק מלא היא (משלי י) לא ירעיב ה' נפש צדיק. וכיון שהקב"ה מכלכלו ונותן לו פרנסתו יצטרך שיודה וישבח לשמו בזה ואע"פ שפרנסתו שהוא מתפרנס בה היא בדוחק ובצמצום הלא טוב לו זה מידו של הקב"ה ממה שהיה מתפרנס בה ממנות בשר ודם בריוח והעדפה, וק"ו מיונה שכן דרשו רז"ל (בראשית ח) והנה עלה זית טרף בפיה אמרה יונה לפני הקב"ה מוטב שיהיו מזונותי מרורין כזית בידי הקב"ה ואל יהיו מתוקים כדבש בידי ב"ו. ועניין טרף מלשון מזונות כענין (משלי ל) הטריפני לחם חוקי. ומה שאמרו רז"ל (מ"ק דף כח) בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא אין להבין שיהיה הענין תלוי במזל וכפי משפטי המערכת ושלא תועיל התפלה בהם שכבר מצינו שבאו שלשתן בזכות התפלה. אבל המאמר הזה בא להודיענו כמה גדול כח התפלה כי כל מה שנגזר במערכת הכוכבים יכול הקב"ה לבטלו כי גם חכמי הכוכבים מודים בכך בטענת שהקב"ה הוא הכלל ומערכת הכוכבים הוא הפרט והכלל גדול מן הפרט ויכול הוא לבטל כחו, ובכל מה שגזר ממקרי האדם מכח המערכת אפשר לו לאדם לבטלו בזכותו בלא תפלה ובלא צעקה כלל אלא שידאג ויצטער בלבו וכענין שכתיב (תהלים קמה) רצון יראיו יעשה כלו' ברצון בלבד שהקב"ה ממלא כל רצונו בלא שישאל כלל, אבל בשלשה ענינים אלו צריך תפלה כי שלשתן תלוין במזל והתפלה על המזל, וכן מצינו שניתנו שלשתן בכח התפלה שהוא על המזל. בנים ניתנו לרחל שנאמר (בראשית ל) וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה. חיים לחזקיה שנאמר (ישעיה לח) שמעתי את תפלתך הנני יוסיף על ימיך חמש עשרה שנה. ומזוני לאליהו ולאלישע שמצינו שנתרבו המזונות וניצלו מן הרעב, והרי המאמר הזה לרז"ל הערה על כח התפלה להודיענו כי הם תלוים במזל ולכך יצטרך ריבוי תפלה בהם כדי לבטל המזל בכח התפלה כמו שנתבטל בשלשתם ע"י תפלה. ומפני שבנתינת המזונות נעשה בהם נס בביטול כח המערכה המשילו החכמים נתינת המזונות לקריעת ים סוף, ומפני שקריעת הים היה נס מפורסם וזה נסתר לכך אמרו כקריעת ולא קריעת, וכן אמרו (ערבי פסחים דף קיט) קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף דכתיב (תהלים קלו) לגוזר ים סוף לגזרים וכתיב (שם) נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו: